

Yazım Kültür Yazın Sanattır 4

– Veysel Başer · 05 Kasım 2011

YAZIM, KÜLTÜR; YAZIN, SANATTIR 4 BAĞLAÇ VE EKLER Ki bağlacı ve ki-kü eki:

Türkçede üç çeşit "ki" vardır.

- Bağlaç olan "ki," b) sıfat yapan "ki" eki,
- zamir olan "ki" eki.

Ki bağlacı:

Bir cümlede, ki bağlacı ait olduğu sözcükten çıkarıldığında cümlenin anlamında sadece daralma- eksiklik olur. Değişiklik olmaz.

Unutma ki bir gün senden daha güçlü birisi karşına çıkabilir.

Unutma, bir gün senden daha güçlü birisi karşına çıkabilir.

- Anlamca birbirleriyle ilgisi bulunan önermeleri birbirine bağlar.

Öyle bir yere geldik ki geri dönemeyiz

- Öznenen sonra geldiğinde, sonraki önermeyi özneye ilgili bir durumun açıklayıcısı kılar.

Bir kız ki güzelliği dillere destan.

- Öyle, o kadar, vb. ile belirsizlik gösteren eylemleri belirler.

Öyle bir güldü ki çıldırdı sandık.

- İki önermede anlatılan durumun birbiriyle uyumsuzluğunu anlatır.

Yaramız yok ki gocunalım.

- Yakınma, kınama, endişe, kuşku vb. anlatır.

Onu hiç görmedim ki! Çocuğa hiç para vermezler ki!

Acaba bana kızar mı ki? Bugün bizi ziyaret ederler mi ki?

- "Bilmem" sözcüğüne bağlanarak soru olur. Çaresizlik ya da duraksama belirtir.

Bilmem ki ne yapsam? Bilmem ki nasıl söylesem?

Uyarı:

Mademki, halbuki, oysaki, çünkü, sanki sözcüklerindeki "ki"ler bağlaç olmasına rağmen, kalıplaştığı için bitişik yazılır.

Kİ-KÜ eki

*Sıfat yapan "ki" daima bitişik yazılır. Pratik olarak önündeki isme "hangi" sorusu yöneltilerek bulunur.

Sokaktaki çocuklara sahip çıkmalıyız. (Hangi çocuklar?)

*Cümle içinde, "ki" den sonra çokluk eki getirilirse o "ki" zamir olan "ki"dir. Bir ismin yerini tutar ve genellikle zamirlerin üzerine gelir.

Onunki(ler) seninki(ler)den daha iyi olmuş.

Çokluk ekleri kaldırıldığında cümlenin yapısında bir değişiklik olmuyorsa buradaki "ki"ler ilgi zamiridir ve bitişik yazılır.

Uyarı:

*Bir cümlede ki-kü eki çıkarıldığında cümlenin anlamında bir bozukluk olur.

Dağdaki bütün kurtlar köye inmişti sanki.

Dağda bütün kurtlar köye inmişti sanki.

DE-DA BAĞLAÇLARI VE DE-DA EKLERİ

De, da bağlaçları:

1. Sonuna geldiği sözcüğü, söylemde daha önceden geçen ya da geçmiş gibi düşünülen eş görevli bir sözcüğü bağlar.

Sen de gelecek misin? (Onun geleceğini belirtir.)

2. Cümle içinde yinelenerek kullanıldığında eş görevli öğeleri sıralama, karşılaştırma gibi işlev üstlenir.

Sen de kardeşin de yeğenin de gelsin. Testiyi getiren de bir kıran da bir.

3. Anlam ve duyguları güçlendirmede kullanılır.

a) Paylama, çıkışma:

Hakkın bu kadar da etmezdi. Aklını başına topla, doğru dürüst çalış.

b) Beğenme, övme:

Sen asıl, bahar gelsin de gör buraları.

c) Şaşma, küçümseme, alay:

Sana da ne oluyor? Çalışıp çok zengin olacak da... bize yardım edecek de...

d) Yakınma:

Oraya gitti de bizleri unuttu.

4. Eylemin uzun süre devam ettiğini belirtir.

Bir de yemeye başladı mı üç ekmeğe bana mısın demez.

5. Yinelenen iki sıfat arasına girerek anlama üstünlük sağlar.

Ev de ev hani, küçük bir saray gibi.

6. Koşul belirten tümcelerde, "bile, dahi" anlamları yerine geçer.

Ölse de söylemez. Sorsa da anlatmam. Çağırmasan da o yine gelir.

7. Ünlemlili tümcelerde ünlemi güçlendirir.

Aman sen de! Ne de güzel!

8. Kimi kesik cümlelerde, yargının sürdüğü belirtir.

Yağmur dinse de...

Uyarı:

- *Ayrı yazılan de, da hiçbir zaman te, ta şeklinde yazılmaz.
- *Ya sözüyle birlikte kullanılan da mutlaka ayrı yazılır. Ya da.
- * De,da bağlacını kendisinden önceki kelimedenden kesme ile ayırmak yanlıştır.

Ayşe'de geldi.(Yanlış)Ayşe de geldi.(Doğru)

-de, da,ta ekleri.

Bu ekler aitlik belirtir. Sözcükten çıkarıldığında cümlenin anlamında bozukluk olur.

ZAMAN KAVRAMLARI

1. Geçmiş zaman:

Eylemin önceden yapıldığını belirtir.

a) miř:li geçmiş zaman:

Eylemin önceden yapıldığını, kişinin kesin olarak bilmediğini, duyduğunu ya da sonradan fark ettiğini bildirir.

Mış,miş, muş ve müş şeklinde belirtilir.

Atın nalları düşmüş.

Olumlu: 1. tekil kişi: Düşmüşüm. Olumsuz: Düşmemişim.

b) di:li geçmiş zaman:

Konuşanın-yazanın, yapılan eyleme tanık olduğunu bildirir.

Dı, di, du,dü,tı,ti,tu,tü şeklinde belirtilir.

Odaya girdiğimde ağlıyordu.

Olumlu: Gittim. Olumsuz: Gitmedim.

2. Şimdiki zaman:

Eylemin başlamakta ya da yapılmakta olduğunu bildirir.

"Yor" ekiyle belirtilir.

O çocuk sürekli bana bakıyor.

"Yor" zaman ekinden sonra kişi eki gelir.

Öyküye yeni başlıyorum. Güzel yazı yazıyorsun.

Hep birlikte yol alıyoruz.

Olumlu: Geziyorum. Olumsuz: Gezmiyorum.

3. Gelecek zaman:

Eylemin sonra yapılacağını bildirir. Acak, ecek ekleriyle belirtilir.

Olumlu: Yapacağım. Olumsuz: Yapmayacağım.

4. Geniş zaman:

Eylemin yapılacağını bildirir. Süreklilik ve yapabilme ifadesi içerir. Ar ve er ekleriyle belirtilir.

Giderim, gidersin, gider, gideriz, gidersin, giderler.

PARAGRAF Bir satırbaşından öbür satır başına kadar olan yazı bölümüne paragraf denir. Paragraflar, bir yazının bütünlüğünü sağlayan birer birimdir. O nedenle, yazının ana temasıyla dolaysız yoldan da olsa bağlantılı olmalıdırlar. *Okuyanın ilgisini canlı tutacak kadar kısa, taşıdığı fikri açıklayacak kadar uzun olmalıdır.

*İçeriklerinde fark olmadığı halde sık sık paragraf yapılması, yazının okuma akışını aksatacağı gibi konunun dağılmasına da neden olur.

*Uzun paragraflarda ise, (iki-üç sayfa.) okuyucuyu soluklandırmak için en az kelime ile paragraf yapılmalıdır.

...Belki de, onlara özendiği için eşini çağırıyordu...

Kim bilir?..

ANLATIM BOZUKLUKLARI

İzinsiz inşaata girmek yasaktır.

Bu cümle, izin almadan inşaata girilmeyeceğini çağırıştırır.

Biraz irdelerseniz bu cümleden farklı anlamlar da çıkarabilirsiniz. Örnek: İnşaata, izinsiz yapıldığı için girmek yasaktır. İzinli yapılan inşaata girmek yasak değil. Bu uyarı yazısı şöyle olmalıydı. İnşaata, izinsiz girmek yasaktır.

Anlatım bozukluğunun nedenleri.

1. Noktalama işaretleri yerli yerinde kullanılmaz.

2. Gereksiz sözcük kullanılır.

İki kardeşten en küçüğü okula gitmiyordu.

İki kardeşin en küçüğü olmaz.

3. Sözcükler birbirleriyle karıştırılır.

Vatandaşlar arasında din, dil, ırk ayrıntısı yapılmaz.

Ayrımı olması gerekir.

4. Sözcükler yanlış anlatımda kullanılır.

Bu sınavı kaybetme şansınız hiç yok. Kaybetmenin şansı olmaz.

Ekilen fidanlar meyveye döndü. Fidan ekilmez, dikilir.

5. Sözcük yapısında yanlışlık yapılır.

Dilimizi çirkinletmeyelim. Çirkinleştirmeyelim olmalıydı.

6. Sözcük veya sözcük öğeleri yerli yerinde kullanılmaz.

Cesetler çok denizde kaldığından çürümüş. ...denizde çok...

7. Anlamca çelişen sözcükler birlikte kullanılır.

Okulu bitireli hemen hemen tam on yıl oldu. Olasılık ve kesinlik

mevcut.

8. Mantığın kabul etmediği yanlışlıklar yapıştır.

Beyin zarı iltihapları iyi tedavi edilemezse ölüme; hatta, sara nöbetlerine dahi yol açabilir. Sara nöbetleri,ölümden daha önemli görülmüş.

9. Çoğul ve tekil kullanımlarda.

İki köpek, sabaha kadar havladılar. Havladı.

10. Söylenişleri ya da anlamları birbirine yakın olan sözcükler

kimi zaman yanlışlıkla birbirinin yerine kullanılır.

Yoksul-yoksun, ayrı-ayrım, son-sonuç, bağlı-bağımlı, yakın-yaklaşık, deyim-terim-deyiş, indirmek-indirgemek, ilgili-ilişkin, özel-özgü, öğretim-öğrenim, çekim-ser-çekingem, etkin-etken, karşın-karşılık, azımsamak-küçümsemek, ücret-para, Uyum – uygunluk, ayırım – ayrıntı...

"Bütün iyi niyetimize ve çabalarımıza karşılık bazı kusurlarımız olmuş olabilir." "Karşılık" yerine "karşın" kullanılmalıydı.

"Dünyanın bazı bölgelerinde hâlâ etken durumda olan yanardağlar var." "Etken" yanlış kullanılmıştır, doğrusu "etkin"dir.

11. Olumlu ya da olumsuz sözcükler yanlış kullanılmıştır.

"Böyle davranırsan, sadece babanın para kaybetmesini sağlarsın." Bu cümlede "sağlamak" fiilinin kullanılması doğru değildir.

"Deprem gece yarısı gerçekleşti."

cümlesinde geçen "gerçekleşmek" fiili yanlış kullanılmıştır.

PEKİŞTİRME SIFATLARI

Anlamı güçlendirmeye yöneliktir.

1. Aynı sözcük cümlede art arda yazılır.

Hava çok çok kötü.)

Uyarı:

*Anlamı güçlendirmeye yönelik olarak art arda gelen aynı sözcükler virgülle ayrılmaz.

2. Bir sözcüğün ilk hecesi yinelenerek anlam güçlendirilmesi yapılır. HEP BİTİŞİK YAZILIR!

Capcanlı, sapasağlam, dümdüz,bambaşka, besbeter,çırçıplak, Çırlıçılak,yapayalnız.sipsivri. kıpkızıl, yemyeşil, kapkara.

ÇOK SIK KULLANILAN BAZI SÖZCÜKLERİN DOĞRU YAZILIMLARI

Ara sıra - ardı sıra - bir gün – bugün - bir şey - birçok şey
birkaç şey - hiçbir şey - her gün - her yer - her şey
herhangi biri - her biri - pek çok -pek az -peşi sıra-yanı sıra
Veysel Başer